

Bestuurlijke ontwikkelingen in de Middeleeuwen

door Jan Willemsen

Nadat in de vierde en vijfde eeuw het Romeinse Rijk was uiteengevallen, werd onze regio opgenomen in het Merovingische (406-751) en later het Karolingische Koninkrijk (751-843). In deze periode ontstond het leenstelsel: het grondgebied werd door de koning in leen gegeven aan een edelman, meestal een graaf, die verantwoordelijk was voor de exploitatie en voor de rechtspraak. Ook werd grond uitgeleend aan bisdommen of geschonken aan kloosters. De bekendste vorst uit deze periode is Karel de Grote, die een palts had in Nijmegen dat met het hele Rijk van Nijmegen onder zijn macht viel.

Na de dood van Karel de Grote viel zijn rijk uiteen. In het oosten ontstond het Heilige Roomse Rijk der Duitse Natie, in het westen Frankrijk. Kerkelijk vielen onze vier dorpen onder het bisdom Keulen. Wereldlijk was de situatie verschillend. Overasselt en Nederasselt behoorden tot het Rijk van Nijmegen, dat viel onder de Duitse kroon. Dat bleef zo tot in 1247 Rooms koning Willem II het Rijksg gebied Nijmegen in onderpand gaf aan graaf Otto II van Gelre, in ruil voor een grote som geld. Aangezien hij het geld niet meer kon teruggeven, is het Rijk van Nijmegen Gelders gebleven. Heumen en Malden echter vielen onder Kleef en zouden pas veel later Gelders worden.

Egidius Everaerts, Karel de Grote te paard, model in gips (part. coll.)

Zegel van Otto II van Gelder (Gelders Archief, Charterverzameling, nr. 0243-5)

Palamedes Palamedesz, De Verpanding van Nijmegen in 1247 aan graaf Otto II van Gelder en Zutphen, schilderij, 1665 (Stadhuis Nijmegen, foto RAN GN1070)

Malden, dat sinds 1021 een leengoed was van de benedictijner abdij in Zyfflich en dat deel uitmaakte van het land van Kranenburg, werd in 1021 door de Duitse keizer Hendrik II (1002–1024), samen met het gebied van het Rijkswoud, geschonken aan een familielid, Rutger, de eerste graaf van Kleef. Die liet zich in Malden vertegenwoordigen door een villicus, een soort rentmeester of hofmeier. Malden en de Maldenaren waren voortaan verantwoording en belastingen schuldig aan de graaf van Kleef.

In geschreven bronnen wordt Malden genoemd in een oorkonde van 1247, toen het een leen van Kleef was. Er was een geschil over Balgoy tussen het kapittel van Utrecht en graaf Diederik VI van Kleef, die beiden het dorp claimden. De zaak werd voorgelegd aan het keizerlijk hof. Als getuigen werden toen twee monniken van de abdij St. Martinus vermeld, Wilhelmo de Maldene en zijn broer villicus Henrico de Maldene. De uitspraak van het gerecht was dat Balgoy bij Kleef kwam.

Een bekend villicus was Diederik Grote Loef die het ambt uitoefende van 1255 tot 1301. In 1301 werd hij opgevolgd door zijn zoon Diederik Korte Loef. De namen Grote Loef en Korte Loef zijn behouden in de straten die naar hen zijn genoemd in de Maldense wijk Hoogenhof. Diederik Korte Loef kreeg ook het lage recht in leen: de uitvoering van de criminele en civiele rechtspraak. Het hoge recht, het veroordelen en voltrekken van de doodstraf, moest hij echter overlaten aan de graaf.

Grote Loef en Korte Loef, Malden, genoemd naar middeleeuwse bestuurders (foto LE)

Diederik Korte Loef stierf in 1312. Zijn zoon Diederik (Theodoricus) verkocht Malden nog in 1312 aan Gerhard van Horn, die door een huwelijk ook heer van Kranenburg werd. In 1348 echter verkocht de zoon van Gerhard van Horn Malden aan Johan I van Groesbeek, heer van Heumen. Malden werd een vrije, hoge heerlijkheid die alle bevoegdheden, zoals lage en hoge rechtsmacht, overnam van de hertog van Kleef. Een paar jaar later, in 1418, trad Malden toe tot het Kwartier van Nijmegen, samen met o.a. Heumen. Kennelijk was de band van Malden met Kleef toen al veel losser geworden. Formeel echter kwam er pas een einde aan de band met Kleef in 1542, toen Malden werd opgenomen in het hertogdom Gelre, als deel van het vierde kwartier, het Rijk van Nijmegen.

Heumen werd in 1402 al vermeld als Gelders gebied, toen Zeger van Groesbeek door de hertog van Gelder werd beleend met 'dat huys to Hoemen'. Zo gingen aan het begin van de Nieuwe Tijd alle vier de dorpen deel uitmaken van het hertogdom Gelre.

Praalgraf van Otto II van Gelder (1229–1271) in het door hem gestichte klooster Graefenthal, remake door Kathinka Roovers (foto LE)